

Muziek, de ontwikkeling van het kind

Door: Jeroen Moes, Opleiding Docent Muziek 1, o.l.v.: Marijke Voorn- de Wijs, Zeist

Inhoudsopgave

Het magische van muziek bij kinderen.....	3
Hoor je wat ik hoor?.....	3
Voorbeeld Ritmische Oefening.....	3
Muziek en onderwijs.....	4
Het Vrije Schoolonderwijs.....	5
Figuur 1: Overzicht ontwikkeling Bernard Lievegoed.....	7
Muziek in het Vrije Schoolonderwijs.....	8
Het Ik de Musicus, en de Ziel het Instrument.....	9
Kwintenstemming.....	9
Verhaal in de Kwintenstemming: de Zoete Pap.....	11
Toelichting: De Zoete Pap.....	12
Figuur 2: Kwintenliedjes I.....	13
Figuur 3: Kwintenliedjes II.....	14
Figuur 4: Eigen Kwintenliedjes.....	15
Kwartstemming.....	16
Figuur 5: Lied in Kwartstemming.....	17
Tertsstemming.....	18
Figuur 6: Lied in Tertsstemming.....	19
Octaafbeleving.....	20
Figuur 7: Lied in Octaafbeleving.....	21
Bronvermelding:.....	23

Het magische van muziek bij kinderen

Elke dag gebruiken vele leraren en andere kinderverzorgers muziek als een onderdeel van hun programma. Maar wat is er zo magisch aan muziek? Waarom is het zo krachtig? Waarom moet je muziek gebruiken bij pupillen?

Voor kinderen is reactie op geluid heel natuurlijk. Baby's imiteren onze spraakpatronen met hun brabbelen en nestelen zich tegen ons aan wanneer we voor hen zingen. Jonge kinderen genieten van muziek en kunnen zich hiermee wonderbaarlijk uitlaten in beweging, communicatie, creativiteit en in gezelligheid. Het is de beste keuze om met liefde, muziek in je eigen programma te gebruiken. Niet alleen bied je kinderen de gelegenheid, een mooie ervaring te genieten. Je bevordert het leerproces, ondersteunt hun ontwikkeling en je legt fundamenten voor sterke en gezonde verhoudingen met diegenen die je dit schenkt.

Hoor je wat ik hoor?

Wat denk je er zelf van als je het woord muziek hoort? Hoor je dan een speciaal lied of een instrument dat klinkt? Of zie je ene popgroep; of een koorvoorstelling? Leraren brengen vaak cd's en instrumenten mee om muziek te delen met anderen. Zo wordt het gemakkelijk om te vergeten dat muziek een reflectie is van de wereld om ons heen, en de mensen die het maken. *Er is muziek om ons heen*. Heb je ooit geluisterd naar de regendruppels, het geruis van het verkeer of sprekende mensen om je heen? Deze alledaagse geluiden zijn de kern van muziek, vol met sfeer, ritmes en melodieën.

Kinderen verdienen het hun luistervaardigheden en hun creativiteit te leren gebruiken om de muzikale geluiden om hen heen te ontdekken. Laat hen bijvoorbeeld ontdekken dat zij zelf een uitstekend instrument zijn. Dat zij prachtige muziek kunnen maken met hun stem, het klappen in hun handen en stampen. We kunnen de meest eenvoudige ritmes produceren met klappen en stampen. Ook zeer complexe, ingewikkelde ritmes kunnen we maken met de slag op de borst, slag op de knieën, klappen, stampen en met de vingers knippen.

Voorbeeld:

Muziek en onderwijs

Een citaat uit: The National Curriculum for Music: “As an integral part of culture, past and present, music helps pupils understand themselves and relate to others, forging important links between the home, school and the wider world.”

“Muziek ondersteunt veel algemene vaardigheden.” (*Why Music Matters; Music benefits every aspect of development*, Esteban Reviews). Baby's zingen misschien wel geen woorden, maar hun oren zijn al feilloos in staat om ritme en melodieën waar te nemen. Zij zijn gefascineerd door je stem en de patronen erin. Ze bekijken je aandachtig en proberen je te imiteren. Ze reageren op hoe je met ze praat. Soms wuiven, schoppen en kraaien ze van plezier, soms worden ze druk, kronkelen en kijken weg. Dit kan betekenen: “Oké, ophouden, nu is het genoeg”.

Peuters en kleuters kunnen al meedoen in een liedje door klappen, stampen. Sommige woorden zullen ze herkennen of grappig vinden. De iets oudere kinderen vinden het prachtig om spel en muziek te combineren. Zo ontstaat 'muzikaal spel', bijvoorbeeld liedjes met verhaal en beweging.

Met muziek wordt het gemakkelijker om de wereld om ons heen te leren kennen. De verschillende aspecten van muziek – namelijk ritme, melodie en taal – versterken het leren omdat zij *oefening* vereisen. Een *ritmisch loopje* ondersteunt de ontwikkeling van coördinatie. Neem bijvoorbeeld het ritme van de woorden: “die zien we nooit meer ... te-rug”; wanneer je het eerste deel van dit ritme ten gehore brengt, zal de luisteraar het ritme afmaken. Door *muzikale patronen* probeer je te voorzien wat erna komt. Zing eens de woorden: “Old McDonald had a farm ...” en wacht op de reactie. Sommige *melodieën* boeien ons en houden onze aandacht vast, sommige melodieën veroveren ons hart en vullen het met warmte. *Woorden* in muziek zijn bouwstenen van taal en literatuur.

Muziek ondersteunt de bouw van sociale verbanden. Hoor bijvoorbeeld een tophit die door een groep kinderen wordt gezongen over het schoolplein. Op dit moment is er geen sprake van een bepaalde attitude jegens elkaar. Muziek maakt het uiten van gevoelens mogelijk. Het biedt steun en bemoediging. In een zingende groep is iedereen gelijk. Dit helpt kinderen zich op hun gemak te voelen. Verhalen, rijm en ritmiek in muziek zijn een goede voeding voor de taalontwikkeling. Muziek staat kinderen toe hun eigen geluiden en hun muziekvoorkeur te ontdekken. De creativiteit van kinderen wordt sterk gestimuleerd wanneer ze de mogelijkheid hebben nieuwe geluiden te ontdekken. Wanneer ze missende woorden in een liedje mogen invullen, zelf nieuwe coupletten of nieuwe liedjes maken.

Het Vrije Schoolonderwijs

Vanuit de Antroposofie is de stroming van de Vrije Scholen ontstaan. In de vrije scholen staat het hele onderwijs in dienst van de 'bevordering van de ontwikkeling van de wezensdelen van het kind'. Deze ontplooiing is in elke leeftijdsfase anders. Bovendien wordt een levendige relatie tot het hele mensbeeld, mensenleven en de mensheidsgeschiedenis nagestreefd. Hier wordt aan het begrip 'vorming' een andere invulling gegeven dan dit traditioneel, regulier het geval is. Met de vorming op de vrije scholen wordt niet bedoeld iets toe te voegen of zich eigen te maken van buitenaf. Het gaat om het 'laten' ontwikkelen van 'kiemen' die in de mens zelf besloten liggen en hier een juiste begeleiding bij te bieden. Vanuit de antroposofische visie op de ontwikkelingsfases wordt gekeken welke begeleiding het beste hierbij past. Er wordt rekening gehouden met een aantal belangrijke factoren: de beleving en waarneming van het kind, De stemming waarin het kind zich bevindt en de plaats die het kind inneemt in de wereld. In de eerste drie klassen maar ook in de tijd hiervoor, beleeft het kind alles in beelden. Alles wat je het kind aanreikt moet dus in beelden gebracht worden. In de muziek houdt dit in dat je gebruik maakt van de beelden waarin de kinderen zitten. Bijvoorbeeld: het weer, de verschillende ambachten, dierenwereld en de jaargetijden. Dit alles om in hun beeld te blijven. Ook moeten kinderen veiligheid, broederschap en warmte voelen. De leraar heeft als taak om met de kinderen te werken vanuit de stemming waarin ze op dat moment zijn, deze te waarborgen en hen hierin te hullen.

In deze ontwikkelingsfases zijn er op verschillende leeftijden bepaalde impulsen in het denken, het voelen en het willen. Deze impulsen zorgen voor verandering. Er worden metamorfoses doorgemaakt. Deze veranderingen zijn zichtbaar op het fysiologische, psychologische en het sociale gebied. Bernhard Lievegoed beschrijft deze ontwikkelingsfases uitgebreid in: "Ontwikkelingsfasen van het Kind" (een verhelderend overzicht op pagina 6). In deze ontwikkeling ligt soms de nadruk op een bepaald aspect. Lievegoed noemt de ontwikkeling tot het 2e/3e jaar bijvoorbeeld een ontwikkeling die een 'metamorfose in het denken' bevat. Hij bedoelt hiermee dat in deze jaren in de ontwikkeling veel nadruk ligt op aspecten van het hoofd. Het kind verwerft in deze tijd veel "Taal en begrip". Meer dan in de volgende metamorfose waarin het kind zeer bedreven raakt in de scheppende fantasie. Metamorfose betekent verandering. Lievegoed bedoelt met 'metamorfose' echter de 'nadruk' op de ontwikkeling van bepaalde aspecten. Net zoals in de analogie van de plant noemt hij een metamorfose, een vernieuwing vanuit het vorige ontwikkelde. Vanuit het zaad, ontwikkelt zich de stengel en het blad. Vanuit de kelk ontwikkelt zich een vrucht.

Rond het vijfde jaar beleeft het kind een impuls in het wilsgebied. Dit is een teken dat het kind langzamerhand schoolrijp wordt. Dan, rond het zevende jaar volgt een impuls in het denken. Het kind wordt individueler en begrijpt nu dat “ik, ben ik”. Ze gaan zich dingen/simpele dingen afvragen. Mijn buurjongetje vroeg met 7/8 jaar telkens “waarom”... (een vraag die kinderen vaak al vanaf hun 4e levensjaar stellen) op alles, met het bekende verloop dat je jezelf na verloop van tijd afvraagt: “waarom ben ik eigenlijk geboren.” Rond 9 a 10 jaar krijgt het kind een impuls in het voelen. Het kind is zeer kwetsbaar en voelt zich tegenover de wereld staan. Wanneer ouders bij deze leeftijd scheiden kan een kind het zichzelf verwijten dat zij uit elkaar zijn. Op het kinderkamp waar ik regelmatig als staf lid mee ga, moet ik met de kinderen in deze leeftijdscategorie zeer voorzichtig zijn wanneer er sprake is van bijvoorbeeld straf of een preek. Zij denken dat je 'echt boos bent en hen in hun 'zijn' afkeurt. Vaak barsten zij in tranen uit en/of zij krijgen sterk heimwee. De realiteit doemt langzaam voor hen op.

Elke onderwijsactiviteit op de Vrije school wordt vanuit deze visie gegeven. Het nastreven hiervan geeft aan hoe hoog de eisen zijn die aan een leraar gesteld worden.

Als docent op de Vrije School is het noodzakelijk om deze ontwikkelingen te kennen en te begrijpen. Wanneer bijvoorbeeld een kind in de 4e klas (groep 6) niet makkelijk is, kun je via deze kennis een goede manier of methode vinden om dit kind te benaderen. Misschien is dit kind eenzaam of voelt het een bepaalde mate van depressie. Misschien is het kind verdrietig omdat hij het scheppende fantaseren verloren is. Misschien is het bezorgd om de vader die naar z'n werk is of ziet het kind ineens de kwetsbaarheid van alles. Met achtergrondkennis over deze fases kun je het kind benaderen op de juiste wijze. Spelletjes met kinderen verschillen ook. Je zoekt de juiste uit voor de juiste klas. Sommige kinderen zitten in een dromerige tijd, anderen willen weer iets waar ze zich in kunnen vastbijten.

Meisjes van ongeveer 13 jaar komen in de ontwikkeling van kind tot jonge vrouw. Voor het eerst ervaren zij de menstruatie die, zeker in het begin, veel energie kan kosten. Zij krijgen te maken met de invloed van hormonen en kunnen daardoor snel vermoeid raken. Met name bij de gymles is dit soms goed merkbaar, en dan is het verstandig om daar rekening mee te houden, bijvoorbeeld door hen dan geen rondjes te laten rennen maar een alternatieve opdracht te geven die niet zo'n lichamelijke inspanning vereist. Jongens hebben lichamelijk veel minder last van deze ontwikkeling. Zij krijgen de baard in de keel, maar behouden over het algemeen hun normale energiepeil.

In de muziek zoek je een bepaalde stemming uit die goed is voor de desbetreffende leeftijd. Tekst en muziek (melodie, ritme en harmonie) kunnen zeer goed aansluiten op de stemming van het kind.

	0—2 jaar	Periode van zintuiglijke waarneming Oprichten – Lopen – Spreken – Baby- en peutergestalte		
		Denken	Voelen	Willen
Fysiologische rijpingsperiode	vanaf 2 jaar	Ontwikkeling van het denken Associatie van de waarnemingsinhoud Overgang peuter- naar kleutergestalte		
	vanaf 4 jaar		Ontwikkeling van het voelen. Scheppende fantasie Kleutergestalte (1e vulling)	
	vanaf 5 jaar			Ontwikkelingsgerichte wil. Overgang naar school kindgestalte (1e strekking)
Psychologische rijpingsperiode	vanaf 7 jaar	Metamorfose van het denken Eigen wereld van denk-'beelden'. Schoolkindgestalte.		
	vanaf 9 jaar	ik-buitenwereld goed-lewaad ...	Metamorfose van het voelen Ontwakende kritiek. Scheiding ik – buitenwereld (2e vulling)	
	vanaf 11 à 12 jaar			Metamorfose van de wil. Prepuberteit (2e strekking)
Sociale rijpingsperiode	vanaf 13 à 14 jaar	Synthese van het denken. Wereldbeeld. Geslachtsrijping	→ samenvatten van dingen	
	vanaf 16 jaar		Synthese in voelen Ontmoeting Jeugdcultuur (3e vulling)	
	vanaf 18 jaar		↓ leert zichzelf beter kennen	Synthese in willen. Sociale verantwoordelijkheid. Beroepsvoorbereiding. Narijping tot man en vrouw

102

Figuur 1: Overzicht ontwikkeling Bernard Lievegoed

Muziek in het Vrije Schoolonderwijs

Er is in het vrije schoolonderwijs veel aandacht voor de muzikale vorming van het kind. Er wordt veel gezongen en hierbij gekeken naar de (hierboven genoemde) fases waarin het kind zich bevindt. Naar aanleiding van deze fases kunnen we zien welke muziek goed is voor het kind en zo het juiste repertoire uitzoeken. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de kwint-, kwart- en tertsstemming en de octaafbeleving. (Ik zal later ingaan op de verschillende stemmingen).

Muziek is een expressie- en een vaardigheidsvak. Expressie vraagt om mogelijkheid tot beleving en geeft kinderen een gevoel van vrijheid. Vaardigheid vraagt om oefening en systematiek. Alleen wanneer beide aspecten worden behartigd kan de muzikale vorming vruchten afwerpen.

De methodische weg die de vrije school wil gaan verloopt van het reproductief naar het productief musiceren. Na een diepgaande weg in het vertolken van liederen kan op een gegeven moment de weg van de improvisatie bewandeld worden.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen het bezig zijn met muziek op extraverte en op introverte wijze. De extraverte wijze behelst meer het zingen en spelen. Dat wil zeggen, er is natuurlijk wel aandacht voor het luisteren. Vanaf de 1e klas (3e groep) wordt hier veel aandacht aan besteed. Het gebeurt echter heel speels. Er wordt op een hele speelse manier muzikaal bewustzijn aangebracht. Dit komt op de basisschool het meest in aanmerking om te gebruiken. Het wordt gezien als uiting van het vitale lustgevoel dat ieder gezond kind kent.

De introverte wijze behelst meer het beluisteren en het zich voorstellen. Deze staat bij de muzikale vorming op de basisschool sterk in dienst van het zingen en spelen. Het zijn vormen van concentratie, die bij de bewustmaking van het 'het ondoordacht beleefde' een grote rol spelen. Wanneer je bijvoorbeeld een lied met kinderen zingt en steeds een woord weglaat, en zo steeds meer woorden totdat je op een gegeven moment in bijna volledige stilte het lied zingt. Althans, je hoort het lied nu van binnen dus het is niet stil. Luisteren, concentratie, zingen, voorstellingsvermogen en speelelement zijn verweven met elkaar. Het lied is een eenheid van taal, melodie, ritme, maat, spel/dans en vorm. Zij kan worden beschouwd als de basis van de muzikale ontwikkeling. Bij een lied bestaan twee elementen: zowel het 'zingen' als de muzikale kwaliteit van het lied. Je zou kunnen zeggen dat iedere instrumentalist 'zingt' op diens instrument:

“Singen ist das Fundament zur Musik in allen Dingen.
Wer die Composition ergreift, muss in seinen Sätzen singen.
Wer auf Instrumenten spielt, *muss des Singens kundig sein*
Also präge man das Singen jungen Leuten fleissig ein!”

Georg Philip Telemann (1681 – 1767)

Het Ik, de Musicus, en de Ziel, het Instrument

“In ieder mens leeft een musicus. Wanneer deze musicus in de mens ziek wordt, verkommerd of zelfs sterft, dan sterft met hem in wezen de hele mens. Wat dan nog in de mens “leeft”, heeft een wezenlijk deel van zijn menselijkheid verloren: zijn innerlijke wezen, zijn eigen individuele innerlijkheid. Men kan ook zeggen: hij heeft de verhouding tot zichzelf verloren.

De verhouding van de ziel tot zijn leider, zijn Ik. Dit Ik is als het ware de bespeler, de musicus en de ziel is zijn instrument. Gaat het instrument kapot, raakt het ontstemd of vervuild, dan kan de speler geen wezenlijk passende toon meer aan het instrument ontlokken. Ook de speler kan door diverse oorzaken ontstemd raken. Hij gebruikt zijn instrument niet meer, wellicht omdat hij te traag, afgestompt of hopeloos is geworden” (Reinhild Brass).

De Kwintenstemming

In de 1e klas (3e groep) kom je net van de kleuterschool en verkeer je nog in een dromerige toestand. Dit gevoel moet niet gelijk worden overspoeld met logica, vastheid en kennis. Het moet een geleidelijk proces worden naar de wereld toe. Rudolf Steiner zei: “Tot het 9e jaar moet de muziek zich aanpassen aan het kind. Daarna moet het kind zich aanpassen aan de muziek”. Daarom wordt voor deze leeftijd gebruik gemaakt van de kwintenstemming. De kwint is een interval dat wordt gezien als objectief, open en tegelijk omhullend; de kwint is een soort open poort. De kwintenstemming, die opgebouwd is uit kwinten is dus ook open, omhullend, warm en niet grondtoongericht. Deze stemming biedt omdat zij dromerig, licht en zwevend is een goede muzikale omgeving voor jonge kinderen. Perfect geschikt voor het kind tot 8 à 9 jaar. Volgens Reinhild Brass luistert een kind voornamelijk tot aan het 9e jaar niet bewust. Het kind 'luistert' echter zo, dat het kind de bewegingsvormen die ten grondslag liggen aan wat het hoort door middel van het lichaam, organisch meedoet.

“Niet ik zing, maar de engel in mij zingt” (Rudolf Steiner)

De kwintenstemming is niet alleen van toepassing op het gebied van muziek, maar ook op het gebied van literatuur en zelfs didactiek. Rudolf Steiner heeft altijd gezegd dat een leraar “muzikaal moet kunnen onderwijzen.” Daarmee bedoelde hij dat een leraar moet kunnen lesgeven vanuit de juiste stemming die past bij de ontwikkelingsfase; in dit geval de kwintenstemming. Er zijn ook verhalen geschreven die in de kwintenstemming staan. Zelfs een verhaal in de tertsstemming zou je goed kunnen vertellen vanuit de kwintenstemming. - Een aantal verhalen uit de verhalenbundel van de gebroeders Grimm zijn in een sterke kwintenbeleving -.

De kwintenstemming wordt dus enerzijds gecreëerd door het materiaal (tonen, woorden en beelden) waarmee je omgaat en anderzijds door de stemming die de volwassene, die gebruik maakt van dit materiaal, weet op te roepen, weet te scheppen bij de kinderen.

Voorbeelden van Kwintenstemming- muziek en literatuur op de volgende pagina's

Een bekend, oorspronkelijk Duits, kort verhaal van de gebroeders Jacob en Wilhelm Grimm. Het is echt een verhaal in de kwintenstemming. De inhoud en de strekking van het verhaal duidt op een sterke moraal. Het is niet eng of spannend maar biedt geborgenheid en veiligheid en spreekt hiermee jonge kinderen vanaf een jaar of vijf heel sterk aan. De personage's zijn archetypisch; het meisje, de moeder en de oude vrouw in het bos. Zij wijzen op oervormen. Het bevat mooie beelden, heeft een korte verteltijd en eenvoudig woordgebruik. Zie de toelichting.

De Zoete Pap (Der süße Brei)

Er was eens een arm vroom meisje dat alleen met haar moeder leefde en ze hadden niets meer te eten. Toen ging het kind naar het bos en daar zag ze een oude vrouw die al wist wat het meisje nodig had en ze gaf haar een pannetje en als ze daar tegen zei: "Potje, kook!" dan kookte het heerlijke zoete gerstepap, en als ze zei: "Potje, stop!" dan hield het weer op met koken.

Het meisje bracht het pannetje naar haar moeder en nu was de armoede en de honger voorbij en ze aten zoete pap zo vaak ze wilden.

Toen op een keer het meisje was uitgegaan, zei de moeder: "Potje, kook!" en het kookte en ze at tot ze genoeg had, maar nu wilde ze dat het pannetje weer ophield, maar ze wist het woord niet meer. Dus kookte het door, en de pap kwam over de rand en het kookte steeds maar door. De keuken vol pap en het hele huis vol pap, en het huis ernaast vol pap en de straat vol pap, alsof het de hele wereld wilde verzadigen. En er heerste de grootste nood en niemand wist raad. Eindelijk, toen er nog maar een enkel huis over was, kwam het meisje thuis en zei: "Potje, stop!" en toen hield het op met koken en wie naderhand weer de stad in wilde, moest zich door de pap heen eten.

Toelichting: De Zoete Pap

Het meisje verricht een hele dappere daad door alleen het donkere bos in te gaan om hulp te zoeken, wanneer er geen eten meer is. Ze wordt daar dan ook voor beloond door de oude vrouw. Deze oude vrouw doet denken aan godinnen uit oude tijden, die buiten in het woud werden vereerd en de biddende mensen voedsel gaven. Een pannetje waarmee je kunt praten is voor kleinere kinderen niet onnatuurlijk. In het korte sprookje vinden we vele tegenstellingen: moeder en kind zijn arm en hongerig, zij worden rijk en verzadigd; de moeder is thuis, het kind gaat erop uit; de oude wijze vrouw ontmoet een jong onwetend kind; nood verkeert in overvloed, die weer tot nood leidt.

De oorsprong van dit sprookje ligt waarschijnlijk in Midden-Europa, maar er zijn ook versies bekend uit het Midden-Oosten, Oost-Azië, Afrika en Noord- en Midden-Amerika. Ook in Nederland zijn er verschillende versies opgetekent, o.a. te vinden in de Friesche Almanak voor 1908. Opmerkelijk is dat hetzelfde motief van het niet kunnen beëindigen van de toverwerking van een kookpot ook in een sprookje voorkomt, dat op Rotti opgetekend werd (zie De Vries-Vogel "Sprookjes en Fabels uit Oost-Indië" nr. 155); is dit verhaal daarheen gekomen met de blanke ambtenaren of kolonisten? De sage van de tovermolen, vaak verbonden met de verklaring van het zoute water uit de zee, behoort tot dezelfde sprookjesgroep; in de Edda wordt dit verteld van de molen Grotti. Zie ook [De geldmolen](#), en [Waarom de zee zout is](#).

Het motief is door Gerard Reve gebruikt in zijn beroemde sprookje [Eendje Kwak kookt zijn eigen potje](#).

(http://www.beleven.org/verhalen/info/de_zoete_pap)

Voorbeelden van enkele bekende kwintensliedjes:

Vlindertje

Marijke Voorn

Vlin-der-tje, vlin-der-tje, flad-der maar; nu eens hier en dan weer daar;
nu eens hoog en dan weer laag; vlin-der-tje'kzie je toch zo graag!

The musical notation for 'Vlindertje' consists of two staves in 6/8 time. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes.

* Ponypaardjes

Wolfgang Wunsch

Po-ny-paar-djes die lo-pen met lang-za-me gang, en met
rus-ti-ge stap-pen, de weg is nog lang; en mijn
schim-mel die draaft nu in lus-ti-ge draf; al-le
heu-vels weer op, al-le heu-vels weer-af. Maar mijn
git-zwar-te paard-je rent in ra-zen-de ga-lop o-ver
heg, o-ver sloot, o-ver pa-den hop, hop!

The musical notation for 'Ponypaardjes' consists of six staves in 3/4 time. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes.

tekst : Hedwig Diestel

ned. bewerking: Marijke Voorn

Figuur 2: Kwintensongjes I

Mannetje wil je eens fluiten gaan.

Man-ne-tje wil je eens flui-ten gaan? telf-je wil wel dan - sen. heeft er een
sneeuw wit rok - je aan Ron - dom ve-le ve-le fran - zen.

Hoog in de hemel

Hoog in de he-mel, ning nang nong Wo - nen de to - nen, ning nang nong Zij
wo-nen in het he-mekrijk, en ko-men naar be - nee. Ning nong ning nong

Waterval

Wa-ter-val, wa-ter-val, wat loop jij snel. Neem mij mee, neem mij mee, wil je dat wel?

Kleine vogel

Klei - ne vo - gel daar, vlieg en flad - der maar,
breng de kind - ren zon - ne - schijn, lie - ve klei - ne vo - gel mijn.

Kabouter Zwickazwuis

kben ka - bou-ter Zwik-ka - zwuis. kwoon in een ka - bou-ter - huis. Van je
rik-ke-tik-ke - tik van je rom-bom - bom Hier gaat Zwik-ka - zwuis weer om

Figuur 3: Kwintensliedjes II

Wanneer je je begeeft in de kwintenstemming kun je deze liederen ook zelf maken. Een lied in de kwintenstemming dat ik zelf schreef is hieronder weergegeven. Bijvoorbeeld de maatwisseling is typerend voor de kwintenstemming. Zie de derde en de vijfde maat. Als je het lied zingt dan begrijp je waarom deze wisseling er is. Het begint vertellend in de 2/2-maat en daarna gaat het over in het beeld in de 6/8-maat – deze maatkeuze versterkt het beeld – en komt weer terug in de 2/2-maat. De tweede regel komt er wat meer uit als 'wind' een halve noot langer gezongen wordt. Tevens heeft het een minder abrupt einde wanneer je aansluitend nog “c – e – d” zingt op de vocaal 'oe'.

De melodie eronder is een kwintmelodie waar ik nog geen tekst op maakte en die nog wat aandacht nodig heeft.

Figuur 4: Eigen Kwintenliedjes

De Kwartstemming

Na deze jaren vindt er een omslag plaats. De kinderen bereiken de zogeheten *Rubicon*. Hier verandert waarneming, plaats in de wereld stemming en ontwikkeling tegelijk. Het kind komt in aanraking met twee innerlijke ervaringen, gedachten of stemmingen: - ik ben alleen en - ik ben eenmalig. Deze gedachten kunnen angst met zich meebrengen. (een kind wil bijvoorbeeld 's nachts een lampje aanhouden). Wat eerst een eenheid leek, blijkt nu gescheiden.

De ***Rubicon*** is een grensrivier tussen [Latium](#), dat ten tijde van de [Romeinse Republiek](#) door de [Senaat](#) werd bestuurd, en de Romeinse provincie [Gallia Cisalpina](#), in Noordoost-Italië, uitmondend in de [Adriatische Zee](#) bij [Ravenna](#).

Het was in de Romeinse wet vastgelegd dat een generaal met een staand leger de Rubicon niet mocht oversteken; blijkbaar werd dit te bedreigend geacht voor de politieke machthebbers. De rivier werd bekend toen [Julius Caesar](#) en zijn [legioenen](#) in [49 v. Chr.](#) de rivier zuidwaarts overstaken na de verovering van [Gallië](#), waarmee de breuk met de [Senaat](#) een feit was, hetgeen doorgaan met een [staatsgreep](#) onvermijdelijk maakte. Caesar sprak hierbij de illustere woorden "[Alea iacta est](#)" ([Latijn](#): *de teerling is geworpen*). Hieruit groeide de zegswijze: "De Rubicon oversteken" waarmee men bedoelt een betwistbare daad stellen die men niet kan teniet doen of waarop men onmogelijk kan op terugkomen. (Wikipedia)

{ Het kind staat vlak voor een onomkeerbare stap }

Op dit moment is het kind klaar voor het tertsinterval, omdat het zijn binnenwereld, zijn innerlijke gevoelswereld begint te ontdekken. Het kwartinterval helpt hem om deze grens te beleven en te ervaren. Zoals het interval kwint, open, objectief en tegelijk omhullend word ervaren, zo is de ervaring van het kwartinterval precies het tegenovergestelde. Toch is de kwart een aanvulling of uitbreiding van de kwint tot het octaaf. De beleving van het kwartgebied is dus voor het kind een uitbreiding van de beleving van de kwintenwereld; dit komt overeen met het oversteken van de Rubicon door Julius Caesar. De kwart is een grens-, een drempelinterval. Perfect voor kinderen van 9 en 10 jaar oud. "ik en de wereld staan tegenover elkaar". Er komt een begin van abstractie. De opmerkzaamheid wordt groter.

Er komt het besef dat er zomaar iets zou kunnen gebeuren met hun ouders, zichzelf en alles om hen heen. Het kind gaat verbindingen leggen tussen binnenwereld en buitenwereld. Ze zoeken naar brugfuncties tussen hen en de wereld. Het postwezen, winkelverkeer, het fietsenplan en muzieknotatie vormen onder andere zulke brugfuncties.

De kwartbeleving staat op de scheidslijn tussen de kwint en de terts. De grens wordt getrokken tussen binnen- en buitenwereld. In het kind ontstaat het zogenaamde 'grondtoongevol', het tonicagevoel. In de kwartstemming voelt de mens als het ware de heilige wind, die zichzelf in de fysieke wereld verplaatst. "Ik leef in, en weef in iets etherisch". (Rudolf Steiner)

De kwartbeleving is minder goed aan te duiden met liederen. Een lied dat een duidelijke kwartbeleving in zich draagt is: Hinne Ma Tov (zie onderstaand voorbeeld). In de eerste zin blijft de melodie binnen de kwart. Het blijft dicht bij jezelf. Vervolgens, na de herhaling, gaat de melodie een drempel over. Nu ligt de nadruk op het tetrachord dat naar het octaaf leidt. Van de binnenwereld volgt een stap naar de buitenwereld. Een stap naar de tertsstemming via de kwartbeleving.

HINNEH MAH TOV

Uit Israël
„Pyramide”

A 1 *Fine*

B 2 *D.C. al Fine*

Hin - neh mah tov sje - wet a - chiem gam ja - chad

Hin - neh mah tov sje - wet a - chiem gam ja - chad.

Figuur 5: Lied in Kwartstemming

De Tertsstemming

Zo ongeveer vanaf het tiende levensjaar dringt de tertsstemming zich op. De mens heeft de drang zich intens te verbinden met de grote en kleine tertsen. De mens voelt de muziek nu in verbinding met zijn eigen fysieke organisatie.

Tegen de tijd dat het kind 11 à 12 jaar is geworden, is zijn gevoel van 'ik sta tegenover de wereld' steeds sterker geworden. Het krijgt een impuls in het wilsgebied. Zij willen bouwen, iets bereiken. Ze willen ontwikkeling en iets betekenen. Ikzelf wilde in deze tijd mooie dingen uitvinden en op de markt brengen. Bekend, rijk en beroemd worden. Dit is de prepubertijd en ikzelf denk dat deze kinderen onbewust aanvoelen dat er iets belangrijks komen gaat. Zij weten echter nog niet wat. Zo richting het 14e jaar gaat het kind 'beseffen' dat het kan nadenken. Het wordt zich bewust van zijn eigen bewustzijn en het Ik, het ideaal. Dit is de leeftijd van de tertsstemming.

Door het beleven van de tertsen voelt de mens zich een soort 'aarde- musicus'. De tertsenbeleving verinnerlijkt de gehele muzikale gewaarwording. Het onafhankelijke zingen doet zijn intrede. Dit uit zich in canons en andere meerstemmigheid. Dan volgt de emancipatie van de instrumentale muziek. De mens gaat muziek beter begrijpen en uitbreiden. Het onderscheid tussen majeur en mineur wordt gevoelsmatig nu echt duidelijk en het is uit te drukken. De ritmiek wordt ingewikkelder en meer 'motorisch'. De verbinding mens – wereld is volledig tot stand gekomen en de muziek wordt individueler. De hele muziekontwikkeling wordt complexer en de mens gaat de muziek steeds beter begrijpen en uitbreiden.

Verhalen in de tertsstemming hebben geen reuzen en kabouters meer. Nu komen verhalen waarin bijvoorbeeld koningszonen huis en haard achter laten om de wijde wereld in te trekken om levensopdrachten te vervullen en op zoek naar een prinses. 'De brief voor de koning' is een goed voorbeeld van de tertsenbeleving. – *De zestienjarige Tiuri doorbreekt de nachtwake voorafgaand aan zijn ridderslag wanneer een vreemdeling hem smeekt een brief, bestemd voor de koning, aan "de zwarte ridder met het witte schild" te brengen. Wanneer de ridder vermoord wordt, zal Tiuri de brief zelf naar de koning van het Rijk van Unauwen, het land achter de bergen moeten brengen. Er zijn veel mensen die willen dat die brief niet aankomt en dat levert Tiuri veel problemen en avonturen op.* –

Een jongeling krijgt een levenstaak die een sterke lading bevat daar hij hiervoor zijn nachtwake doorbreekt. Hij heeft een hoop tegenspoed te verwerken maar brengt de opdracht tot een goed einde door zijn kracht. Dit alles duidt op tertsenbeleving.

Een voorbeeld van een lied dat duidelijk in de tertsstemming staat is Viva la Musica. De terts is hierin zeer sterk aanwezig. Het lied bestaat uit drieklanken en de basale harmonieën van de Tonica en Dominant wisselen elkaar af.

VIVA LA MUSICA Praetorius

1
Vi - va, Vi - va la mu - si - ca!

2
Vi - va, Vi - va la

3
mu - si - ca! Vi - va la mu - si - ca!

Figuur 6: Lied in Tertsstemming

De Octaafbeleving

De octaafbeleving behelst alle gebeurtenissen in een leven van geboorte tot de dood. De zoektocht naar de zin van het leven. Het werken aan jezelf, wat god kan zijn. Een goed voorbeeld hiervan in de literatuur is “kruistocht in spijkerbroek” (1973) van Thea Beckman, “Odysseus” (rond 800 v. Chr.) van Homerus en “Prins Siddharta” (1969) van Hermann Hesse.

De gewaarwording van het octaaf door een muzikaal proces van tonen heen, brengt het vinden van het eigen zelf op een hoger niveau. “Ik heb mijn Ik opnieuw gevonden; ik ben in mijn gehele mens-zijn via dit proces door de octaafbeleving een niveau hoger gebracht”. Daarom stelt Rudolf Steiner dat muziek “de Kunst van het Ik” is.

“Wanneer de octaafbeleving tot de mens komt, dan zal hij aansluiting krijgen met de wereld. De muzikale beleving zal dan voor de mens het bewijs van het bestaan van God zijn, omdat hij het Ik twee keer beleeft: eenmaal als fysiek binnen- Ik, de tweede keer als geestelijk buiten- ik. Hij zal het octaaf dan gaan toepassen zoals we nu de septiem, de kwint en de terts gebruiken. Wanneer ik mijn Ik een keer beleeft zoals het is op de aarde, namelijk in de priem, en het nog een keer beleef zoals het in het geestelijke is, dan is dat het innerlijke bewijs van het bestaan van goed” (een citaat uit: “*Korte karakteristieken van de kwint-, kwart-, terts- beleving en octaafbeleving,*” Marijke Voorn- de Wijs”.

Voor de beleving van het octaaf moet men zeer actief zijn. Het is een zoektocht naar het nieuwe in de muziek. Er is een sterk oriëntatievermogen voor nodig; men moet ordenen. Het octaaf heeft een exactheid; een vaartkracht en een doeltreffendheid. Voor een octaafbeleving is een exact mikken en treffen nodig. Het octaaf 'verover' een ruimte; het bereidt de weg naar een nieuw land. Het is een nuchter, open interval. Vaak is in een lied het octaaf indirect al aanwezig. Het voelt als de oplossing na een septieminterval. Men vindt het onfeilbare erin; de gewaarwording van het verticale; het beeld voor het 'innerlijke proces'! De octaafbeleving is veelal nog een zoektocht in de muziek naar nieuwe wegen. Een weg dóór het octaaf heen; een spanningsveld. Muziek heeft nu niet meer zozeer de taak om troost te schenken zoals dit veelal bij de tertsbeleving nog het geval was. Dat was vóór het Ik – bewustzijn en tijdens het prille begin ervan. In de huidige tijd gaat het om de actieve weg, de actieve beleving, de 'lijdensweg', het proces door het octaaf heen. De dynamiek, het ritme, de worsteling, het spanningsveld van de tonen en de zelfstandigheid worden gezocht.

Een lied in een diepe octaafbeleving is het lied: ‘Op een Duizendpoot’. Tekst: Trijntje Fop (Kees Stip), Muziek: Johannes Röntgen 1898-1969.

OP EEN DUIZENDPOOT

Langzaam

Een dui—zend-poot uit De—ne—kamp had

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is the vocal line in G major, 4/4 time, with lyrics 'Een dui—zend-poot uit De—ne—kamp had'. The middle staff is the right-hand piano accompaniment, and the bottom staff is the left-hand piano accompaniment. The tempo is marked 'Langzaam'.

er—ge last van te—nen—kramp. „Was het mijn hoofd maar,”

The second system continues the musical score with three staves. The vocal line has lyrics 'er—ge last van te—nen—kramp. „Was het mijn hoofd maar,”'. The piano accompaniment continues with chords and melodic lines.

sprak het dier, „want daar—van heb ik er slechts vier ”

The third system concludes the musical score with three staves. The vocal line has lyrics 'sprak het dier, „want daar—van heb ik er slechts vier ”'. The piano accompaniment provides harmonic support.

Figuur 7: Lied in Octaafbeleving I

Hier leert gij, lie—ve kin—ders van waar drank—mis—bruik toe
 lei—den kan.

f
f
f
poco rit.

Figuur 8: Lied in Octaafbeleving II

Bronvermelding:

Why Music Matters; Music benefits every aspect of development, Esteban Reviews

Ontwikkelingsfasen van het kind, Bernard Lievegoed

Menschbildung durch Musik; Der Musikunterricht an der Waldorfschule, Wolfgang Wunsch

Begegnung mit Musik; Ein Überblick über den Lehrplan des Musikunterrichts an der Waldorfschule, Michael Kalwa

Mens en Muziek; Scheppend musiceren, Reinhild Brass, vertaling: Marijke Voorn- de Wijs

Korte karakteristieken van de Kwint-, Kwart-, Terts-stemming en Octaafbeleving, Marijke Voorn- de Wijs

Muzikale vorming; Een didaktiek voor het basisonderwijs, Wim Dirriwachter

Verschillende uitspraken van Rudolf Steiner aangehaald door, Reinhild Brass en Pär Ahlbom

Korte karakteristieken van de kwint-, kwart-, tert- stemming en Octaafbeleving, Marijke voorn- de Wijs

Rondom het lied; Marijke Voorn- de Wijs

Hoy, een lied!, Thea en Nico Zaat

www.wikipedia.nl